

Coğrafi Aklın İnşasında Ritimanaliz

Rhythmanalysis in The Construction Of Geographical Reason

Araştırma Makalesi

Makale Bilgisi

Atıf: Çiftçi, E. (2025). Coğrafi aklın inşasında ritimanaliz. *Heterotopic View*, 3(1), 32-43.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.15714787>

Gönderildiği Tarih: 25.03.2025

Kabul Edildiği Tarih: 08.06.2025

Etik Beyan: Araştırmanın yürütüldüğü süreçte gerekli etik ilkelere uyulduğu yazar tarafından beyan edilmiştir.

Finansman Beyanı: Yazar, bu çalışma için herhangi bir kişi, kurum ya da kuruluştan maddi destek alınmadığını beyan etmiştir.

Benzerlik Taraması: Yapıldı-[Turnitin.com](https://turnitin.com).

Değerlendirme: Çift Taraflı-Kör Hakemlik

Hakem Sayısı: 2 (iki)

Lisans: [Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License\(CC BY-NC-ND 4.0\)](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Research Article

Article Information

Citation: Rhythmanalysis in the construction of geographical reason. *Heterotopic View*, 3(1), 32-43.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.15714787>

Date Received: 25.03.2025

Date Accepted: 08.06.2025

Ethical Statement: The author declared that the necessary ethical principles were followed during the research process.

Grant Statement: The author declared that this study did not receive financial support from any person, institution or organization

Plagiarism Checks: Yes-[Turnitin.com](https://turnitin.com).

Review: Double-blind

Reviewers: 2(Two)

Licence: [Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License\(CC BY-NC-ND 4.0\)](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

HETEROTOPIC VIEW

Journal homepage: www.heterotopicview.com

Coğrafi Aklın İnşasında Ritimanaliz

Rhythmanalysis in The Construction Of Geographical Reason

Esen ÇİFTÇİ¹

Öz. Bu makale David Harvey'in çalışmalarında ortaya koymaya çalıştığı coğrafi akıl, Henri Lefebvre'nin bir analiz yöntemi olarak önerdiği ritimanaliz açısından değerlendirmek amacıyla yazılmıştır. Harvey, coğrafya disiplininde nicel metodoloji ve coğrafya felsefesini bir araya getirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Sermaye ve egemen güçlerin gizli ya da açık amaçlarını ortaya çıkarabilmek için teorik ve analitik düşüncenin bir arada olduğu bir coğrafi anlayışın gerekli olduğunu belirtmiştir. Coğrafi anlayış ve bilginin edinilebileceği yollar ve argümanlar oluşturmak için çalışmıştır. Bu bağlamda Lefebvre'nin doğa ve insana dair tüm unsurların devamlılığını sağlayan ritimlerin, Harvey'in "coğrafi akıl" perspektifi ile ilişkilendirmenin disipline önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışmada doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu doğrultuda "coğrafi akıl" ve "ritimanaliz" kavramlarına dair literatür taraması yapılmıştır. Çalışma sonucunda Harvey'in kavramsal çerçevesini çizdiği coğrafi aklın oluşturulması ve coğrafyanın temel kavramlarının nasıl bir araya geleceği noktasının, ritimanalizin ilişkisel ve diyalektik bakış açısı ile açıklanabileceği anlaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Coğrafi Akıl, Ritim, Ritimanaliz, Coğrafya

Abstract. This article was written to evaluate the geographical reason that David Harvey tried to reveal in his works in terms of rhythmanalysis, which Henri Lefebvre proposed as a method of analysis. Harvey emphasizes the need to bring together quantitative methodology and philosophy of geography in the discipline of geography. He stated that a geographical understanding that combines theoretical and analytical thought is necessary in order to reveal the hidden or overt aims of capital and dominant powers. He worked to establish ways and arguments through which geographical understanding and knowledge could be acquired. In this context, it is thought that associating Lefebvre's rhythms that ensure the continuity of all elements related to nature and humans with Harvey's "geographical reason" perspective will make a significant contribution to the discipline. Document analysis method was used in the study. In this context, a literature review was conducted on the concepts of "geographical reason" and "rhythmanalysis". As a result of the study, it was understood that the formation of the geographical reason that Harvey drew the conceptual framework for and the point of how the basic concepts of geography come together can be explained with the relational and dialectical perspective of rhythmanalysis.

Keywords: Geographical Reason, Rhythm, Rhythmanalysis, Geography

1. Giriş

Harvey, çalışmalarında coğrafyanın sistematik bir yapıya kavuşamaması ve metodolojisinin olmamasına dair sorunu birçok kez dile getirmiştir (Harvey, 2000; Harvey, 1969; Harvey, 2015). Nussbaum'un "antropolojik ve coğrafi bilginin nasıl daha iyi bir şekilde inşa edilebileceği" sorusunu gündeme getirerek bir yol açtığını ancak daha sonra coğrafyacıların bu konuya ilgi göstermediğini belirtir. Oysa uygun coğrafi ve antropolojik kavrayışların nasıl olması konusunda çalışılması gerektiğini ifade eder (Harvey, 2015, s. 33). Çalışmalarında, coğrafyacıların coğrafi bilgiye ulaşma araçlarına, disiplin içinde yaşanan süreçlere, coğrafi çalışmalarda kullanılan dile ve disiplin içindeki ilişkilere yoğunlaşarak ortak bir coğrafi aklın nasıl olması gerektiği üzerine yoğunlaşmıştır (Harvey, 2015, s. 147). Harvey'e göre disiplin içinde yerleşmiş bir doktrin olarak coğrafya disiplininin son derece parçalanmış olduğu, coğrafi yolla elde edilen bilginin bir genellemesinin ve sistematığının yapılmasının zor olduğu, çalışmalarda başvurulacak coğrafi yasalar ve ilkelerin bulunmadığı düşünülmektedir (Harvey, 2000, s. 75). Harvey, 19. yy. sonu şartlarında profesyonelleşme ve kurumsallaşma kapsamında coğrafyaya çizilen sınırın günümüz koşullarına ve ihtiyaca cevap vermek için yeterli olmadığını ifade eder. 1960'ların ortalarından itibaren hız kazanan coğrafya disiplindeki parçalanma, yeni disiplinleri oluşturmuş ve coğrafyayı artık bir disiplin olarak tanımlamak zorlaşmıştır (Harvey, 1990, s. 431).

¹ Dr., Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Kırşehir, Türkiye

Harvey, “Explanation in Geography” kitabında coğrafya disiplindeki bu parçalanmışlığa bir cevap aradığını ve coğrafyanın sistematizinin anlaşılması yönünde ısrarla çalışmak istediğini belirtmiştir. 1960’lı yıllarda araştırmacılar arasında hızla yayılan nicel devrimin etkisi ile pozitivizmin felsefesine yoğunlaşmıştır. Çalışmalarını sürdürürken sahip olduğu felsefeyi yabancı bir metodolojiye zorladığını fark etmiş ve nicel devrimin aslında felsefi bir devrim olduğuna kanaat getirmiştir. Bu noktada sahip olduğu coğrafya felsefesini mi yoksa nicelleştirmeyi mi tercih etme ikilemi yaşayan Harvey, coğrafi felsefenin ve nicel yöntemlerin bir arada çatışmadan ele alınabileceğini; böylece coğrafyanın felsefesinin daha canlı ve güçlü olduğunu gözlemlemiştir. Teorik ve analitik düşüncenin bir arada kullanılması ile bilimsel yöntemin kullanılmasında, yetersiz kalan geleneksel coğrafyacıların ve coğrafya disiplininin kendini hapsedtiği kısıtlamalardan kurtulduğunu ve yepyeni pencereler açtığını belirtmiştir (Harvey, 1969, s. 75). Özellikle mekân ve zamanın tarihsel coğrafyasını araştırırken bu kavramları Marksist perspektiften, coğrafi materyalizmin ilkeleri açısından değerlendirmiştir. Harvey, nesnel tanımların, toplumsal yeniden üretimin maddi süreçlerinin incelenmesi ile anlaşılabilirliğine inanır (Harvey, 1990, s. 422).

Coğrafi bilginin çok farklı alanlarda kullanılabileceğini belirten Harvey, insanlara evrensel olarak sunulan özgürlük, adalet, serbesti vb. ilkelerin kullanılmasında şeytanın coğrafi ayrıntılarda gizli olduğuna işaret eder. Geçmişten günümüze coğrafi bilgi, hâkim gücün ve iktidarın amaçlarına hizmet etmek için kullanılmıştır. Harvey, mekân ve zamanın tarihsel coğrafyasının incelenmesinin, bu kavramların siyasi ve ekonomik uygulamalarla nasıl değiştiğini göstermesi bakımından önemli olduğunu belirtir. Coğrafi bilginin askeri ve ekonomik gücün en önemli kaynağı olduğunu, mekân ve zamana ait uygulamaların tarafsız olmadığını bu nedenle de bu kavramların tartışmalı kavramlar olduğunu söyler (Harvey, 1990, s. 423). Bu nedenle coğrafi aklın sınırlarını belirlemeye çalışırken çevresel determinizm, emperyalizm, sömürgecilik ve neoliberalizmin başvurduğu coğrafi hileleri göstermeyi de hedeflemiştir. Bu baskıcı hegemonik politik uygulamalara nasıl karşı koyulması gerektiğini araştırarak mekân, yer ve çevre gibi coğrafi temel kavramların tam olarak anlaşılması ile formüle edilecek coğrafya kuramının bunu başarmada gerekli olduğunu savunmuştur (Bozkır & Karabağ, 2023, s. 10). Bu sebeple coğrafi bilginin üretilmesi ve kullanılmasında dikkatli olunmalıdır (Harvey, 2015, s. 147). Küreselleşmeyi yayılcılık olarak adlandıran Harvey, coğrafi bilginin bu yayılmanın yolunu açtığını belirterek 1492 öncesi yayılcılığı ve Rönesans dönemini örnek göstermiştir. Smith’in, “coğrafyanın emperyalizme hizmet eden bir araç haline gelmesinin, coğrafyanın stratejik ve tehlikeli bir bilim olarak görülmesine neden olduğu” sözlerine dikkat çeker (Harvey, 2015, s. 152-153). Lacoste de emperyalizmin sadece tarihi bir gelişme olmadığını; aynı zamanda ekonomik, sosyal ve siyasi durumların giderek karmaşık hale gelen farklılaşmasını belirleyen, mekâna ve insana tahakküm eden bir sistem olduğunu belirtir. Emperyalizmin coğrafi bir olgu olarak oluşturduğu mekânsal farklılaşmalar, temel stratejik verileri oluşturur (Lacoste, 2020, s. 169).

Harvey, “Kozmopolitik ve Özgürlük Coğrafyaları” adlı kitabında “coğrafi aklın ne olduğu?” sorusunu sorar ve bu sorunun cevabını arar. Bu kapsamda mekân, zaman, yer, çevre ve bölge gibi coğrafyanın temel kavramlarının boyutlarını, türsel varlık ve şeylerin doğal ve beşerî düzenini, doğanın diyalektiğini, toplumsal-ekolojik dönüşümlerin diyalektiğini ve Marx’ın altı kuvvetini (teknoloji, doğa, üretim, gündelik hayat, birey ve toplumsal hiyerarşi, zihin) incelemiş ve bir coğrafya kuramı şekillendirmeye çalışmıştır (Harvey, 2015, s. 147). Harvey’in vurguladığı sistematik ve bütün bir coğrafi yapı, pozitivist felsefe, doğal ve beşerî şeylerin düzeni ve ilişkisi, üretim ve yeniden üretim, mekân, zaman, yer ve çevre gibi temel kavramsal alanlar ile Lefebvre’nin çalışmaları ve ritimanaliz teorisi arasında birçok ortak noktanın olması bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmuştur. Her iki düşünürün de çalışmalarında, Marksist bakış açısı hâkimdir. Lefebvre de Harvey gibi formel mantığın salt analitik dönüşümleri incelediğini ve nesnel dünyanın birbirinden kopuk, yalıtılmış ve hareketsiz olgulardan oluştuğunun kabul edildiğini belirtir. Oysa Lefebvre’ye göre biçim ve içerik birbirinden kopuk olamaz; biçimin soyut mantığı ve içeriğin somut mantığı birbirinden ayrı düşünülemez (Lefebvre, 2021, s. 15). Çalışmada amaç Harvey’in coğrafi akıl perspektifini Lefebvre’nin yeni bir alan olarak sunduğu ritimanaliz kavramı açısından değerlendirmektir. Böylece Harvey ve Lefebvre’nin bakış açılarının ortak noktalarını belirlemek ve coğrafi akla ritimanalizi eklemlenektir. Bu amaçla Harvey’in çalışmaları incelenerek coğrafi akla ait önermeleri tespit edilmiş; ayrıca Lefebvre’nin ritimanaliz teorisinin genel bir çerçevesi çizilmiştir.

2. Lefebvre ve Ritimanaliz

Lefebvre, “Gündelik Hayatın Eleştirisi” serisi başta olmak üzere çalışmalarında ritim kavramı üzerine yoğunlaşmış ve çalışmaları sonucunda ritimanaliz teorisini önermiştir. Lefebvre’nin ölümünden sonra yayınlanan “Ritimanaliz-Mekân, Zaman

ve Gündelik Hayat” kitabında sosyoloji, felsefe, kapitalizm, sosyalizm, birey, mekân ve zamana dair birçok ritmin analizi yer almaktadır. Ritmanaliz kitabında gündelik hayatın, şehirlerin, bedeninin, terbiyenin, medyanın ve müziğin ritmanalizini yaparak bu kavramlara ritim üzerinden yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Ritimlerin doğal ve beşerî her yerde olduğunu göstererek ritmanalizin sistematığını oluşturmaya çalışmıştır. Lefebvre, ritmanalizi başta coğrafya olmak üzere diğer bilim dallarına bir yöntem olarak sunmuş ve ileride geliştirilmesini umduğunu ifade etmiştir (Lefebvre, 2015, s. 22). Son yıllarda farklı disiplinlerden birçok araştırmada ritmanalize yer verilmiş ve kavrama olan ilgi artmıştır (Söylemez & Koramaz, 2024; Chen, 2018; Gümüş & Yılmaz, 2020; Nash, 2018; Brown & Morgan, 2021; Edensor, 2010; Edensor, 2014). Lefebvre, doğal ve beşerî olaylara gömülü olan ritimleri ortaya çıkararak yeni bir pencere açmıştır. Ritimleri ortaya çıkarırken olay ve olgulara ait süreçleri ilişkisel bir şekilde incelemiş ve diyalektik bakış açısı ile değerlendirmiştir. Soyut olanın incelenmesi ile somutun farkına varmayı amaçlamıştır (Lefebvre, 1992, s. 29).

Lefebvre, coğrafyanın temel kavramları olan mekân, zaman ve enerjinin bir arada olduğu her yerde ritimlerin olduğunu ifade ederek ekosistemin devamlılığını bu ritimlerin sağladığını belirtir (Lefebvre, 1992, s. 40). Bu üç kavram kozmolojik gerçekliği analiz etmede gereklidir. Mekân ve zamanın durağan yapısı enerji ile hareketlenir (Lefebvre, 1992, s. 88). Lefebvre’ye göre mekân ve zaman bir yanda kullanım değeri diğer tarafta mübadele değerine bölünür. Üretim, dolaşım, tüketim ve sosyo-ekonomik örgütlenmelerin sahnesi olur. Zaman; uyuma, çalışma, dinlenme, eğlenme, özel yaşam vb. parçalara bölünerek emeğin mekânda örgütlenmesini sağlar (Lefebvre, 1992, s. 100). Çatışma olmadan ritimlerin bir arada bulunma hallerini poliritmi, karşılıklı faydaya dayalı bir arada bulunma halini öritmi, ritimler arasındaki kararlılık halinin bozulması ve ritimler arası çatışma halini aritmi olarak adlandırmıştır. Ritimlerdeki tekrar, ölçü ve frekanstaki denkliliği izoritmi olarak adlandırmıştır. İzoritmi durumu ritimler arasında nadir görülür (Lefebvre, 1992, s. 95).

Tablo 1. Ritimlerin Sınıflandırılması

Ritimler	
Poliritmi	Ritimlerin çatışmadan bir arada bulunması
Öritmi	Ritimlerin faydaya dayalı olarak bir arada bulunması
Aritmi	Ritimler arasındaki çatışma ve ahenksizlik durumu
İzoritmi	Ritimlerin denkliliği durumu

Lefebvre, bu ritimleri anlamak için bedenimize bakmanın yeterli olacağını belirtir. Mesela beden, tüm sistemlerin birlikte ve eş zamanlı çalıştıkları poliritmi durumudur. Bu sistemlerin birbirlerinin var olma şartlarını oluşturma ve faydaya dayalı bir arada bulunma halleri öritmidir. Genel olarak sağlıklı bedende öritmi durumu hâkimdir. Bedende sağlıklı sistemlerde oluşabilecek patolojik durumlar aritmik bir durum oluşturur. Bir orkestrada olduğu gibi aynı anda çok sayıda aynı ritmin ortaya çıkması izoritmidir (Lefebvre, 1992, s. 106).

Lefebvre, ritim üzerine çalışmalarını belli kavramlar üzerinde inşa etmiştir. Bu kavramlar “doğrusal ve döngüsel, tekrar ve fark, ölçü ve frekans, nicel ve nitel, mekanik ve organik” kavramlarıdır (Lefebvre, 1992, s. 34).

Şekil 1. Ritmanalizin temel kavramları

Lefebvre (2020), beden, müziğin ve gündelik hayatın ritim analizini yaparken ritim kavramını net bir şekilde ortaya koyabilmek için bu kavramları kullanmış ve ritim analiz teorisi bu kavramlarla şekillenmiştir. Bedenin ritim analizini yaparken çok sayıda ritmin bedende iç içe girdiğini, kesiştiğini ve mekâna bağlanarak canlı bir mekân oluşturduklarını söyler (s. 220). Bu sistemlerin hepsi kendi içinde bir sistem iken birleşerek beden gibi daha büyük bir sistemi oluştururlar ve bu sistemler birbirlerinden bağımsız değildir. Gündelik hayatın ritim analizini yaparken zaman ve mekân boyutuyla bütün olarak ele alır. Lefebvre'ye göre insan, doğa ve toplumdaki ritimlerin içine gömülüdür ve bu ritimlerin farkında değildir. Pencereden dışarıya bakarken sesleri, trafik akışını, koşuşturan insanları, ayak seslerini, okula giden çocukları, gençleri ayırt eder. Kalabalığın içindeki insanlar bunlara dikkat etmeden kalabalığın ritmine uyum sağlamışlardır. Ancak bu kalabalık görece sessizdir. İçindeki ritimleri görebilmek için bu oluşumun dışına çıkmak gerekir. Lefebvre bu durumu evin balkonu olmaya benzeterek, balkonun hem evin bir parçası olması hem de evin dışında sokağın bir parçası olması ile örneklendirmiştir (Lefebvre, 1992, s. 54). İnsan gün içinde uyur, dinlenir, çalışır, yemek yer. Bu faaliyetler bir günlük döngü içinde tekrarlanır. Ayrıca tarihsel zamanda da tekrarlanarak süreklilik arz ederler. Ancak yapılan faaliyetler bir önceki günden farklıdır. İnsanların gün içindeki ev işlerinin, çalışma saatlerinin ve dinlenme saatlerinin düzenlenmesi ve tekrarlanması zamanın bölünmesini sağladığı gibi sürekliliğini de sağlar. Aynı şekilde iktidar, kurumlar aracılığı ile toplumsal yaşamı düzenler ve bireyler iktidarın kurallarına uyarak topluma uyum sağlarlar. Bu durum doğrusal ve döngüsel tekrarlarla devam eden yaşamın ritmini oluşturur. Müziğin de ritim analizini yapan Lefebvre, müzikteki melodi- armoni ve ritmin diyalektik bir ilişki içinde müzik parçalarını oluşturduğunu belirtir. Bu parçaların icrasında aralıkların çok önemli olduğunu ve bu aralıkların ölçüsünün ritmi oluşturduğunu belirtir (Lefebvre, 1992, s. 86). Elden de bu noktaya değinerek müziğin ritmini notaların sıralanması ve uzunluklarının oluşturduğunu ifade etmiştir (Elden, 2004). Bedende, müzikte, gündelik yaşamda ve evrende, doğrusal ve döngüsel tekrarlarla devam eden her ritim bir ölçü dâhilinde gerçekleşir. Ölçüsü olmayan ritim yoktur (Lefebvre, 1992, s. 30). Doğadaki ritimler, gece ve gündüzün, mevsimlerin birbirini takip etmesi gibi doğrusal ve döngüsel olarak tekrarlanır. Ancak oluşan her günün bir öncekinden farklı olması gibi ritimlerde birbirinden farklıdır. Toplumsal pratiklerle gerçekleşen yeniden üretimlerle doğrusal ve döngüsel ritimler tekrarlanır ancak bu ürünler birbirlerinin aynısı değildir. Lefebvre'nin ritim analiz teorisinde tekrarların farklı olması esastır. Lefebvre, ritim analizde zaman ve mekânı bir arada ele alır. Zamanda ve mekânda tekrarı ve dönüşü olan ritimlere dikkat çeker. Bu tekrar ve dönüşler bir ölçü dâhilinde gerçekleşir. Lefebvre'ye göre ölçü, nitel ve niceli birleştirebilir. Ritmin niteliksel zamanın belirleyicisi olduğunu aynı zamanda nicel özelliklere de sahip olduğunu ifade eder. Ritimler sıklıklar, yoğunluklar ve harcanan enerjiler gibi ölçülebilir oldukları için niceldir. Ritimler çokludur ve kalp atışı, nefes alıp verme, uyku ve uyanıklık, açlık ve susuzluk gibi iç içe geçerler. Bu ritimler ilk bakışta tespit edilebilen ritimler değildir. Bazıları günlük, bazıları aylık bazıları da yıllık tekrarlanan ritimlerdir. Şafağın her gün ilk kez söküyor olması gibi oluşan ritimler ve döngüler, bir öncekilerden farklı ve yeni ritimlerdir (Lefebvre, 2015, s. 136).

Lefebvre, insanın ritminin doğanın ritimlerine gömülü olduğunu bu nedenle öngörü ve tümevarımın mümkün olduğunu dile getirir (Lefebvre, 2021, s. 99). Her varoluş, bütünlüklü bir hareketin parçasıdır. Sonlu belirlenimler ve kısmi hareketlerin mutlak kabul edilmesi durumunda yanlışla düşüleceğini belirtir. Bu bakış açısı ritim analiz teorisinin temelini oluşturur. Her kavram iç içe geçen kavramlar bütünüdür. İnsan emeğinin, bireysel emek ve toplumsal emek olarak ayrılması gibi (Lefebvre, 2021, s. 24-61). Ritimlerle “yaşanılan” ve “tahayyül edilen” birbirine yaklaşır. Doğanın yasalarıyla bedenin yasaları hatta toplumsal gerçekliğin yasaları birbirine yaklaşır (Lefebvre, 2020, s. 220). Stavrides (2021) ritmi, süreksizliklerin bir aralanmaya dâhil olduğu süreklilik formu olarak değerlendirir. Ona göre hayat sürekli ve tek parça olarak görünebilir ancak bu tek parça içindeki temel dönüşümler seviyesinde dalgalıdır. Nefesin ritimselliğinin koku duyusunu şekillendirmesi gibi ritimler deneyimleri biçimlendiren unsurlardır. Stavrides (2021) de Lefebvre gibi ritimleri basit tekrarlar olarak değil, anlamlı yinelenmeler olarak değerlendirmiştir. Bu anlamlı yinelenmeler aynı zamanda farkları da oluşturur (s. 63). Doğanın doğrusal ve döngüsel yinelenmelerle tekrar üretilmesini Derrida, doğaya hep yeni şeylerin eklendiği varoluş olarak değerlendirmiştir (Sarup, 2004, s. 61-64). Yeni şeylerin eklenmesi, yeni şeylerin üretilmesi ile mümkündür. Bu üretim tekrarlanan ritimlerle gerçekleşir. Eş zamanlı gerçekleşen olayların birlikteliğinin ritmi, evrenin sürekliliğini sağlar. Bu durum ritimlerin dayanışması olan örítmidir (Bachelard, 2010, s.141).

3. Coğrafi Akıl Bağlamında Harvey ve Lefebvre

Bu bölümde Harvey'in coğrafi aklı sorgularken tespit ettiği unsurlar ile Lefebvre'nin ritimanaliz teorisi arasındaki ortak noktalar açıklanmıştır. Harvey, coğrafi aklın izini sürerken disiplinin temel problemlerini belirleyip çalışmalarında bu problemlere çözüm aramıştır (Harvey, 2000, s.75). Bu çalışmaları sonucunda coğrafyayı farklı perspektiflerden değerlendirerek ortak bir coğrafi aklın oluşturulması gerektiği kanaatine varmıştır. Harvey, coğrafi bilgilerin, sıradan, aşikâr ve insanların dikkatini çekmeyen bilgiler olduğuna ve insanlar tarafından sorgulanmadıklarına dikkat çeker. Oysa bu bilindik olayların ve bilgilerin ardında daha büyük olay ve olgular vardır. Bu bilgilerin içerdiği olay ve olgular doğrusal ya da döngüsel tekrarlarla devam etmektedir. Ancak sıradan ve dikkat edilmeyen bu bilgilerin asıl sorunu maskeleyişini söyler (Harvey, 2015, s. 147). Bu “sıradanlık ve sorgulamama” durumuna Lefebvre, gündelik hayatın eleştirisi ile dikkat çekmiştir. Lefebvre, gündelik hayatın ritimanalizini yaparken, gündelik hayatın alışıldık, sıradan ve aslında en çok bilinen ama sorgulanmayan özelliklerine dikkat çekmiştir. İnsanların her gün değişmeyen rutinleri vardır. Gün içinde yemek, temizlik, çalışma, uyku, dinlenme, eğlenme, boş vakit vb. etkinliklerle gündelik hayatın alışıldık, sorgulanmayan ritmine ayak uydururlar. Aynı şekilde beden de içinde birçok sistem ve işleyiş barındırmasına rağmen insanların bu durumun farkına varmadığını ancak bir hastalık durumunda bedenin sağlıklı durumundaki ritmini fark ettiklerini belirtmiştir. Gündelik hayat ve bedenin kendilerine has ama görünmeyen bir ritimleri vardır. Ancak insanlar, gündelik hayattaki olaylar ve bedende gerçekleşen biyolojik ve fizyolojik olaylarla iç içe oldukları için bunların farkına varmaz ve sorgulamazlar. Lefebvre'ye göre bu sıradan fenomenoloji, aslında her yerde görülen, zaman, mekân ve enerjiyi bağlayan ritimleri görmezden gelir. Oysa doğal ve beşerî sistemlerin temelini bu ritimler oluşturur (Lefebvre, 1992, s. 88). Bedenin fizyolojik yapısı, sağlıklı bir şekilde devam etmesini sağlar. Aynı şekilde gündelik yaşamda devam eden faaliyetler insanın gündelik rutinini oluştururken toplumla bütünleşmesini sağlar. Her insanın kendine has gündelik ritmi devam ederken toplumun ritmine uyum sağlayarak genel sistemin ritmine uyum sağlar. Böylece iç içe geçmiş sistemler ve ritimler oluşur. Her bedenin ritmi farklı olduğu gibi her insanın gündelik hayat ritmi de birbirinden farklıdır. Lefebvre, olay ve olgulardaki değişim, dönüşüm ve sürekliliği sağlayan şeyin ritimler olduğuna inanır. Bu nedenle ritimlerin kavramsal bir çerçeveye oturtulması gerektiğini belirterek ritimanaliz teorisini önermiştir (Lefebvre, 2015, s. 17).

Harvey, coğrafya disiplininin sorunlarını araştırırken aşikâr bir şekilde herkes tarafından bilinen ve dikkat çekmeyen “mekân, yer ve çevre” gibi coğrafi kavramların yeterince düşünülmediğini ifade eder. Bu kavramların düşünme ve eylem biçimlerini nasıl etkilediği üzerine düşünülmemesinden şikâyet eder. Coğrafya disiplini içinde bu temel kavramların birbirinden ayrı düşünülerek ele alındığını, bu nedenle bu kavramların iktidar, emperyalizm, sermaye ve askeri amaçlar için kullanıma sokulmadığında bile eleştirel ve özgür bakış açısını kazandıramadığını belirtir (Harvey, 2015, s. 295). Pattison, coğrafyanın geleneklerini tanımladığı çalışmasında her türlü coğrafi bilgiye dayanak oluşturan bu kavramlara dikkat çekmiş ve bu kavramlarla eleştirel bir bağ kurulmasını sağlamıştır (Harvey, 2015, s. 293). Sıradan bir oluşum gibi görünen bu kavramlar zamansallaşmış kavramlardır. Bunların oluşumu, değişimi ve yeniden üretimi tarihsel süreç boyunca devam eder. İlk olarak mekân ve zaman kavramlarını ele alan Harvey, mekân kelimesinin birçok anlamı içerdiğini belirtir. Hatta “kent, devlet, toplum, mahalle, ekosistem ve bölge” gibi kavramların anlaşılabilmesi için öncelikle mekân ve zaman kavramlarının anlaşılması gerektiğini söyler (Harvey, 2015, s. 157). Coğrafi aklın oluşturulması yolunda “mekân, yer ve çevre” gibi kavramların derinlemesine anlaşılması gerektiğine inanan Harvey, mekânı çok farklı açılardan ele almış ve bir mekânın “mutlak mekân, görelî mekân veya ilişkisel mekân” özelliklerinin üçüne de sahip olduğunu kabul etmiştir (Harvey, 2015, s. 166). Mekân ve zaman kavramları toplum tarafından inşa edilir, aynı zamanda toplumsal yeniden üretim sürecinde de etkin rol oynarlar. Zaman ve mekân gibi coğrafyanın temel kavramları gerek emperyalizm gibi dışarıdan kaynaklı gerekse ekonomi ve çevreci faktörler gibi içeriden kaynaklı olsun toplumsal değişim süreçlerinin ayrılmaz bir parçalarıdır. Özellikle kapitalist üretim biçiminin doğurduğu teknolojik değişimler ve hızlı bir şekilde gerçekleşen ekonomik gelişmeler sonucunda “zamanın mekânı yok etmesi” gerçekleşmiştir. Kapitalizm ve küreselleşme ile sermayenin dolaşım hızı artmış; kültür ve siyaset gibi birçok alan etkilenmiş; bu durumdan coğrafya da nasibini almıştır. Bu durum coğrafya için hem bir sorun olmuş hem de coğrafyanın çağdaş toplumdaki rolünün yeniden düşünülmesini teşvik etmiştir (Harvey, 2010, s. 419). Lefebvre'ye göre, kapitalizmin getirdiği teknik gelişmeler ve bilgi iletişim teknolojileri ile insan kendisini doğanın sahibi ve efendisi kıldı (Lefebvre, 1992, s. 80). Ona göre sermaye üretir, çoğalır, mülk sahiplerinin istekleri doğrultusunda doğayı katleder. Siyasal mücadeleyi arttırdığı için devletler tüm araçları ile ona hizmet ederler. Bir yanda zengin mekânlar oluşurken üçüncü dünyada

açılığa mahkûm insanların olduğu mekânlar oluşturur. Böylece sermaye, üretimin ritmini ve yıkımın ritmini oluşturur (Lefebvre, 1992, s. 83). Kapitalizm ile birlikte teknoloji, gündelik hayata çok etkili bir şekilde girmiş ve eşitsiz gelişimi gündelik hayata dâhil etmiştir. İnsanlar televizyon veya sosyal medyada gördükleri hayatlar sayesinde kendi hayatlarından kopararak, başka bir gündelik yaşama itilmiştir (Lefebvre, 2012, s. 14). İnsanlar, kültür ve toplumsal normlar ile belli bir ritme ayak uydurup bu ritmin dışına çıkmadan yaşamlarına devam ederken kapitalizmin toplumda oluşturduğu eşitsiz gelişim bu ritmi bozmuştur (Lefebvre, 2012, s.16). Durkheim “The Elementary Forms of the Religious Life” (1915) adlı eserinde mekân ve zamanın toplumsal yapılar olduğunu dile getirir. Daha sonra Hallowell (1955), Levi-Straus (1963), Hall (1966), Bourdieu (1977), Moore (1986) gibi araştırmacıların çalışmaları bunu doğrular niteliktedir (Harvey, 1990, s. 418). Lefebvre, toplumsal pratiklerin kendi mekânını yarattığını ve toplumun bu mekânı diyalektik bir etkileşim içinde ortaya koyduğunu belirterek mekânları, algılanan mekânlar (mekân pratiği), tasarlanan mekânlar (mekân temsilleri) ve yaşanan mekânlar (temsil mekânları) olarak sınıflandırmıştır (Lefebvre, 2020, s. 68). Harvey, Lefebvre’nin mekân-zaman kavramını ölü ya da sabit olarak ele almadığını onları daha diyalektik ve daha canlı bir hale getirdiğini belirtir. Onun diyalektik tasavvurunun daha iyi bilinmemesinin talihsizlik olduğunu söyler (Harvey, 2015, s. 190). Ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi vb. çeşitli pratiklerle ve bilgi iletişim kanalları ile şekillenen diferansiyel mekânsallık, çeşitli mekânsal konfigürasyona sahip sayısız küme ve alt kümeden oluşmuştur. Bu kümelerin de her biri karmaşık ilişkili birçok elemandan oluşur. Toplumda yaşayabilmek için farklı düzeylerde kurulmuş çok sayıda mekânsal küme kullanmak gerekir; oysa geçmişte kendi kendine yeten insan daha az sayıdaki mekânsal küme ile pratiklerini düzenlerdi (Lacoste, 2020, s. 162). Lefebvre de aynı şekilde gündelik hayatın eleştirisini yaparken, zamana, mekâna ve toplumsal pratiklere ait birçok bileşenin bir arada eş zamanlı etkileşimine dikkat çekerek bu bileşenler arasındaki etkileşimin ritimler olduğunu ifade eder (Lefebvre, 1992, s. 40). Ritimanaliz teorisinde bir arada bulunan toplumsal ve bedensel alt kümelerin birlikteliğini poliritmi olarak adlandırmış, bu alt kümelerin faydaya dayalı etkileşimli iş birliğini ise öritmi olarak adlandırmıştır.

Harvey (2015), coğrafi bilgiyi inşa ederken kullanılan “mekân, yer ve çevre” kavramlarının coğrafya kadar diğer disiplinlerde de kullanıldığını ve sadece coğrafyaya özgü kavramlar olmadıklarını belirtir. O’na göre hiçbir disiplin onlarsız yapamaz. Çünkü bu kavramlar tüm bilgi türlerinin “mümkün olma koşulu” dur (s. 151). Harvey (2015), coğrafyayı, matematik ve geometri ile sıkı ilişkisi olan, mekân üzerine uzmanlaşmış ayrı bir bilim olarak görür. Coğrafyada nomotetik ve idyografik yöntemlerin bir arada kullanılması gerektiğini belirtir (s. 147). Bu durum ritimanalizde ele alınan poliritmik ve öritmik birliktelik ile birebir örtüşmektedir. Pattison, Amerikan Coğrafyacılar Derneği’nin (AAG) kuruluşundan bu yana geliştirilen coğrafya tanımlarından her birinin, coğrafya için doğru olduğunu ancak hepsinin bir şekilde monistik olduğunu, tek bir tercihi benimsediğini belirtir. Yaptığı çalışmada temel bir birliğin oluşması adına coğrafya için dört gelenek belirlemiştir. Bunlar mekânsal gelenek, saha çalışması geleneği, insan ve arazi geleneği (çevre), yerbilimi geleneğidir (Pattison, 1964, s. 212). Harvey, Pattison’un ilk üç geleneğinin ve bunların kurucu kavramları olan mekân, yer ve çevre gibi kavramların, tüm coğrafi bilgi türlerinin kavramsal çekirdeğini oluşturduğunu iddia etmekte haklı olduğunu ifade eder (Harvey, 2015, s. 152). Ancak dördüncü gelenek olan yerbilimi geleneğinin fiziki coğrafyanın etkisini sınırlandırdığını belirterek klimatoloji, hidroloji, jeoloji vb. bilim dallarının gelişmesinin fiziki coğrafyayı olumsuz etkilediğini ifade etmiştir. Dolayısıyla bu gelenek coğrafyanın merkezinde olmamış ama dışında da kalmamıştır. Çünkü coğrafya, bu bilimlerden gelişmiştir (Harvey, 2015, s. 149). Ancak Harvey’e göre asıl sorulması gereken soru bu kurucu coğrafi kavramların “tüm bilme biçimlerinin mümkün olma koşulu olarak” nasıl kullanıldığıdır. Bu noktada coğrafyacıların, bu temel kavramların epistemolojik konumlarını merak etmediklerini ve fazla araştırmadıklarını söyler (Harvey, 2015, s. 153). Harvey (2015), “siyasi-iktisadi ve toplumsal-ekolojik değişim ile coğrafi bilgi arasındaki diyalektik ilişki nasıl işlemektedir?” sorusunun cevabına ihtiyacımız olduğunu söyleyerek bu sorunun cevabını aramıştır (s. 154). İhtiyaç duyulan bir coğrafya pröpedötiğinin kurulabilmesi için, her türlü bakış açısının eleştirel bir zeminde bir araya gelmesi gerekir. Hatta bu ortam bile yeterli gelmeyebilir (Harvey, 2015, s. 319). Doğada veya beşerî coğrafyada yaşanan dönüşümler tek başlarına değil coğrafi dönüşüm süreçlerinden türetilmiştir (Harvey, 2015, s. 331). Lacoste (2020), coğrafyacıların aynı anda bir olaya dair jeoloji, sosyoloji, klimatoloji, ekonomi, demografi, hidroloji, etnoloji ve botanik gibi çeşitli bilim dallarından bahsettiğini belirterek; coğrafyanın farklı bilimlerden analiz edilen olgular arasındaki mekânsal etkileşimleri incelemesi gerektiğini ifade eder (s.102). Lefebvre de ritimler üzerine yapılacak her araştırmanın zorunlu olarak karşılaştırmalı ve diyalektik olacağını belirtir (Lefebvre, 1992; 115). Ritimanaliz teorisinde zaman, mekân ve enerjinin etkileşiminin ritimleri oluşturduğunu belirtir. Bu kavramlar coğrafya gibi diğer bilim dallarının da temel unsurlarıdır.

Dolayısıyla mekâna dair tüm araştırmalar coğrafya ile birlikte diğer bilim dalları ile de ilişkilidir. Harvey, başlangıçta insanın faaliyet ve dağılışını ilk önce çevrenin belirlediğini, ancak sonra kültürün çevreyi yeniden şekillendirdiğini belirtir. Şekillenen bu çevre ise kültürün yeniden üretilmesine dair birçok olanak sunar. Böylece çevre ve kültürün birbirini belirlemesine dair bir döngü oluşmuş olur (Harvey, 2015, s. 274). Bu durum sıklıkla vurguladığımız diyalektik ilişkinin kendisidir. Böylece çevrenin ve kültürün üretimi ve yeniden üretimi söz konusu olur. Coğrafyanın inceleme alanı olan beşerî sistemler ve doğal sistemler arasındaki bu ayrılmaz ve tükenmez ilişkisel ağlar poliritmik ve öritmik olarak devam ederler. Bazen de bu öritmik birliktelik bozularak aritmiye dönüşebilir. Aritmi durumları insanların ne yaşadıklarının farkına varmalarını sağlar. Lefebvre insanların genel olarak ne yaşadıklarını bilmediklerini, bu nedenle de doğal olarak politik olana ya da ekonomik olana yaklaştıklarını söyler. İnsanlar ne istediklerinin, eksikliklerinin ve ihtiyaçlarının farkına yaşadıkları ıstıraplar ve tatminler vasıtasıyla varırlar. Ancak gündelik yaşam içinde bunları tanımlayamaz ve dile getiremezler. Bu durumlar gündelik hayatta yaşanan ritmik ve aritmik durumların tekrarlarıdır (Lefebvre, 2015, s. 28).

Harvey, “çevre, mekân- zaman, yer ve bölge” olarak belirlediği kavramsal alanların birbirinden bağımsız ele alındığını oysa bu kavramların birbirleri ile ilişki içinde olduğunu ve bu kavramların birleşiminin hangi yolla olacağını sorgular (Harvey, 2015, s. 295). Coğrafi kavramların kesişme noktasının, toplumsal yaşamı şekillendirdiğini ve bu kavramların kuramsal çerçevede mekânın, yerin ve çevrenin yeniden üretilmesi olarak ele alınabileceğini belirtir. Bu üretim sürecinde diyalektik yöntemler kullanılarak birleşik bir bilgi alanı oluşturulabileceğini ifade eder (Harvey, 2015, s. 295). Harvey, Adam Smith, Marx veya Weber’in çalışmalarında “mekândan” çok “zamana” ayrıcalık tanıdıklarını belirtir. Ancak son yıllarda bu kusurlu görüşün birçok coğrafyacı tarafından düzeltilmeye çalışıldığını, mekân kavramının sadece mutlak bir anlam değil toplumsal süreçlerin doğru anlaşılmasında da hayati öneme sahip olduğunu vurguladıklarını belirtir (Örneğin; Gregory ve Urry 1985; Soja 1989) (Harvey, 1990, s. 428). Bu noktada Lefebvre’nin, üretim ve yeniden üretim üzerine çalışmaları ve ritimanaliz teorisinin poliritmik ve öritmik birliktelik durumunun, coğrafya disiplinine bütüncül ve sistematik bir bakış açısı kazandırılabilceği düşünülmektedir. Harvey, Kant’ın, esaslı bir coğrafi bilginin, her türlü soruşturmanın ön koşulu olduğunu ve varabileceği son nokta olduğu doğrultusundaki görüşüne katıldığını belirtir (Harvey, 2015, s. 157). Foucault’un modern egemen devlet ile modern özerk bireyin birbirini ortaya çıkardığı sözünden hareketle işaret edilen birbirini belirleme olgusunun en iyi şekilde hatta belki de sadece coğrafya disiplini ile kavranabileceğini dile getirir (Harvey, 2015, s. 296). Bu düşüncesini şeylerin katılığı yerine süreçlere öncelik tanıyan Hardt ve Negri, John Holloway, Badiou, Ranciere ve Deluze gibi ilişkisel düşünürlerle destekler (Harvey, 2015, s. 329). Lefebvre (2020), mekânın sürekli bir yeniden üretim halinde olduğunu belirtir. Bu üretimde zaman ve mekân iç içedir, birbirinden bağımsız değildir. Ancak zaman ve mekân birlikteliğinin değerlendirilmesinde bütüncül bir bakış açısı yakalanamamıştır. Lefebvre, bu bütüncül bakış açısının kazanılmasının ritimleri anlamakla gerçekleşebileceğini düşünerek ritimanaliz teorisini sunmaktadır. Bunu yerleştirmek için de bedendeki ritimlerin bütünlüğünü örnek verir. Ritimanalizini yaptığı bedende biyolojik ritim, toplumsal ritim ve fizyolojik ritmin bir arada olduğunu belirterek bu ritimlerin her birinin kendine has ritmi olduğunu ifade eder (Lefebvre, 1992, s. 105-107). Şehirlerin ritimanalizini yaparken de bu bütüncül yaklaşımı bireyin ritminin ve toplumun ritminin bütünleşmesini üst üste çakışan poliritmik ritimler olarak açıklamıştır (Lefebvre, 1992, s.120). Lefebvre, birey- toplum, nicel- nitel, bireysel emek- toplumsal emek vb. ayrılan kavramların iç içe geçmiş kavramlar bütünü olduğunu belirtir (Lefebvre, 2021, s. 61). Bu unsurlar bir arada poliritmik ve öritmik bir bütünlük içindedir. İnsan dünyası, doğanın içinden çıkan olay, ritim ve biçimlerin bir oluşum süreci sonucunda doğada göreceli olarak sağlamlaşması ile oluşur. Doğanın hem içinde hem de dışında yer alan insani mekân ve zaman oluşmuştur (Lefebvre, 2021, s. 98).

Harvey için coğrafyaya dair diğer bir sorun da akademideki coğrafi bilgi ile kurumlardaki işlerin devam etmesinde kullanılan coğrafi bilginin farklı olmasıydı. Toplumdaki her kurum coğrafi bilgiyi talep eder; ancak kullanırken kendi amacı doğrultusunda şekillendirerek kullanır. Mesela bir turizm sektörü tanıtım yaparken bulaşıcı hastalık ve bölgedeki karmaşadan söz etmez (Harvey, 2015, s. 151). Ona göre coğrafyacılar, coğrafyanın akademik alanına ait kısmı kayıtsızca benimsiyor ve bu alan içinde çalışmalarını sürdürüyorlardı. Akademideki coğrafya, toplumda kullanılan coğrafi bilginin küçük bir kısmıdır. Bu nedenle coğrafi düşünce tarihini araştırmada coğrafyacıların pek yeterli olmayacağını belirtir (Harvey, 2015, s. 153). Lefebvre de 1960’lı yıllardan itibaren “pozitivizm, ampirizm, epistemoloji, yapısalcılık” gibi kavramlarla yükselişe geçen ve “bilimcilik” olarak ifade ettiği eğilimin yaşantıyı ve hümanizmi reddettiğini, bu dönemdeki teorisyenlerin saf bilgi ile her türlü ideolojiden

kurtulduklarını sandıklarını belirtir. Hâlbuki hâkim ideoloji dışında her türlü bilgi statü dışında kalır (Lefebvre, 2015, s. 41). Harvey'e göre coğrafyacılar ne tür bir coğrafya ve ne tür bir kamu politikası olması gerektiğini sorgulamalıdır. Çünkü akademik araştırmalar, ulusal çıkar vurgusu yapan devlette, statükoyu korumak ve güçlendirmek için devlete tabi hale gelirler (Harvey, 1974, s. 18). Lefebvre, devleti görünmeyen ama her yerde mevcut olan diye tanımlamıştır. Devlet her yerde var olan düzen ile kendini gösterir (Lefebvre, 1992, s. 59). Lefebvre'ye göre bilgi politika ile ilgili her alanda resmi enformasyon kanallarından geçerek politik iktidara ve devlete tabi olan kamusal alanda kullanılır (Lefebvre, 2015, s. 68-154). Böylece üretilen bilgi, iktidarın süzgecinden geçerek toplumsal ritmin devam etmesi için kullanılır.

Harvey (2015), dünya üzerinde çok sayıda olan coğrafi kendine özgüllüklerle hak, mülkiyet, özgürlük, demokrasi ve piyasaya ait evrensel iddialar arasındaki karmaşık ilişki nasıl anlaşılacak? Diye sorar. Bu soruya cevap verebilmek için coğrafyanın kilit kavramlarının iş görme biçiminin kavranması gerektiğine işaret eder. “Mekân, yer ve çevre” gibi coğrafi aklın çekirdeğini oluşturan kavramların keşfedilmesi gerektiğini söyler. Bu keşfetmede Pattison'un da işaret ettiği gibi mantıksal açıdan farklı görünen bu kavramsal sahaların eylem düzeyinde nasıl bir araya gelebileceğini sorgular (s. 155). Bu noktada Lefebvre'nin ritimanaliz kavramının bu bütünleşmeyi sağlayacağı düşünülmektedir. Lefebvre, endüstriyel rasyonelliğin, işyeri ruhunun, devlet ve kurumlarının bütünleşik olarak gündelik hayatta yer aldığını belirterek, kapitalist sistemin genel olarak gündelik hayatta vücut bulduğunu söyler (Lefebvre, 2015, s. 138). Kapitalist üretim sisteminde ortaya çıkan yeniden üretim sürecinin analizinin bütünlük kavramına yeni bir boyut kazandırdığını ifade eder. Yeniden üretimin aile içinde ve aile vasıtasıyla mı? Devlet içinde ve devlet vasıtası ile mi? İş yeri aracılığı ile mi? Orta sınıf vasıtası ile mi? Toplumsal pratik içinde mi? Gerçekleştiği sorularının gündelik hayatın analizi olmadan eksik kaldığını belirtir (Lefebvre, 2015, s. 33). Harvey'in işaret ettiği kendine özgüllük, hak, mülkiyet, özgürlük, demokrasi, evrensel iddialar arasındaki karmaşık ilişkiler gündelik hayat içindeki ritimlerle süreklilik gösterir. Bu kavramsal alanların ritimanaliz teorisinde belirtilen poliritmik, öritmik ve aritmik ilişkisi, doğrusal ve döngüsel tekrarları, Harvey'in aradığı eylem düzeyindeki birlikteliğini ifade eder. Dolayısıyla bu kavramsal alanların birleşimi ve etkileşiminin ritimanalizinin yapılması coğrafi aklın oluşturulmasında önemli bir adım olacaktır.

Bilgi iletişim teknolojilerinin gelişmesi ile mekânsal engeller yıkılıp coğrafi yapılar ve ilişkiler derinden değişmiştir. Siyasi ve iktisadi güçlerin sabitmiş gibi görünen dağılışı akışkan bir hale gelmiştir. Bu gelişmeler sonucunda dünya yeniden bölgelere ayrılmıştır. Farklı coğrafi gelişmeler olmuştur. Coğrafi farklılıklar önemsizleşeceğine daha da önem kazanmıştır. Çünkü artık yer değiştirebilen sermaye hem farklılıklara biçim verip hem de onlardan yararlanabiliyor. Bu yolda coğrafi akıl, tarihe göre daha çok hilelere başvurmaktadır (Harvey, 2015, s. 147-154). Bu noktaya işaret eden Lacoste (2020) coğrafyanın bir iktidar aracı olduğunu ve coğrafyanın önce savaş yapmaya yaradığını ifade ederek kapitalizmde, şirketlerin iktisadi, sosyal ve siyasi mekânı stratejik olarak organize ederek büyüdüklerini belirtir (s. 53). Hâkim güç olarak devlet, belli sınırları olan mekâna ve insan topluluğuna sahiptir. İnsan topluluğu ve mekân coğrafyanın temel kavramlarıdır. Dolayısıyla devleti oluşturan unsurlar coğrafi unsurlardır. Aynı zamanda bu unsurlar devlet tarafından şekillendirilirler (Karabağ, 2006, s. 105). Lefebvre (2020), siyasal iktidarın, siyasal iktidar olarak mekân üretmediğini; ancak kendisine emanet edilen toplumsal ilişkilerin yeniden üretim yeri ve ortamı olarak mekânı yeniden ürettiğini söyler. İktidar mekânın örgütlenmesi altında gizlenir ve karşısında duran her şeyin içini boşaltır (s. 326).

4. Sonuç

Harvey, hızla değişen dünyada coğrafya disiplinine daha güçlü bir kimlik duygusu kazandırmak (Harvey, 1990, s. 431) ve metodolojik bir çerçeve çizmek için ortak bir coğrafi aklın oluşturulması gerektiğine inanır. Oluşturulacak bu coğrafi aklın nasıl olması gerektiğini araştırırken coğrafyanın bazı problemlerini belirlemiş ve çözüm aramıştır. Nasıl bir coğrafya inşa etmek istiyoruz? Sorusu çalışmalarının temel problemi olmuştur. Harvey, coğrafi bilgilerin sıradanlığına ve sorgulanmamasına, coğrafi bilginin emperyalizmin amaçlarına hizmet için kullanılmasına ve coğrafyanın “mekân-yer-çevre” gibi kilit önemdeki kavramlarının yeterince düşünülmediğine, bu kavramların insanların düşünme biçimini ve eylem biçimini nasıl etkilediğinin açıklığa kavuşturulmadığına dikkat çeker. Ona göre toplumda ve siyasette yapılan yanlışların sebebi coğrafi bilginin öneminin kavranamaması ve coğrafi bilginin yeterince tanınmamasından kaynaklanmaktadır. Oluşacak coğrafi aklın zamanı ve mekânı nasıl olacak? Sorusu üzerine düşünür. Bu kavramların birbirinden bağımsız olmadığı gibi diğer bilim dallarından da bağımsız olmadığını ve bu ilişkisel durumun anlaşılması için nasıl bir yol izlenilmesi gerektiğini sorgular.

Bu çalışmada Harvey'in çerçevesini çizdiği coğrafi akıl, kendisi gibi Marksist bir filozof olan Lefebvre'nin önerdiği ritimanaliz teorisi perspektifinden ele alınmıştır. Harvey, her şeyden önce coğrafi bilginin her yerde olduğunu ancak bunların sıradan ve sorgulanmayan bilgiler olduğunu belirtir. Bu nokta Lefebvre'nin gündelik hayat ve bedenin sorgulanmayan alışıldık rutinlerinden yola çıkarak önerdiği ritimanaliz teorisi ile aynı noktada buluşmaktadır. Lefebvre gündelik hayat ve bedendeki sürekli devam eden alışıldık fenomenolojinin aslında girift bir yapıyı gizlediğine işaret eder. Oysa gündelik yaşamın ve bedenin sürekli devam eden rutinleri yaşamın devamlılığını sağlar. Bu girift yapıların devamlılığı bu yapılarda gömülü olan ritimler sayesinde devam eder. Doğal ve beşerî sistemlerde var olan her yapı ritimanaliz teorisinde belirtilen poliritmik, öritmik veya aritmik olarak bir arada bulunur. Harvey'in aradığı kavramların birlikteliği ve ilişkiselliği durumunun cevabı, ritimanalizin ritmik bütünlüğünde açıklığa kavuşmaktadır.

Lefebvre, ritimanaliz teorisinde her sistemin birçok alt sistemden oluştuğunu ayrıca çevredeki sistemlerle de etkileşim içinde olduklarını belirterek poliritmik ve öritmik birlikteliğin tüm sistemler ve alt sistemlerde var olduğuna işaret eder. Shields (1999), Lefebvre'nin çalışmalarındaki ilişkisellik ve diyalektik boyuta dikkat çekerek Lefebvre'nin çalışmalarının çok çeşitli disiplin ve yaklaşımları içerdiğini belirtir. Özellikle "Mekânın Üretimi" kitabında farklı disiplinleri ve yaklaşımları sentezlediğini söyler. Lefebvre, diyalektik materyalizmi beden, mekân ve coğrafi bölgeciliğin amorf durumuna uygulamıştır. Aynı zamanda toplumsal ve politik değerlendirmeleri yapmıştır. Mekânı basitçe tartışmak yerine kaç boyutu vardır? Sorusuna yönelmiştir. Fiziksel boyutlar, sınırlar ve bölgeler gibi mekânsal kategorilerin ayrılmaz önemini vurgulamayı ihmal etmeden mekâna yönelik toplumsal tutumları araştırmıştır (Shields, 1999, s. 5). Lefebvre, diğer disiplinlerle yapılacak akademik iş bölümünde "mekân" kavramının coğrafyacılar ait olduğunu belirterek, mekânın akademik bölünmenin devam etmesine izin vermeyecek kadar önemli olduğunu söyler (Elden, 2001, s. 820). Bu çok boyutlu yapıyı anlamak ve ilişkileri çözmenin olay ve olgulardaki ritimlerin anlaşılması ile mümkün olacağını belirtir. Doğadaki ve toplumdaki üretimin sürekli olduğunu ve yeniden üretim süreçleri ile mekân, yer ve çevreye ait üretimin devam ettiğini belirtir. Bu üretimin ritimlerle sağlandığını söyler. Stavrides (2021), ritmin, anlamlı performanslarımız olan pratiklerimizi zaman ve mekâna bağlama açısından umut verici bir kavram olduğunu belirtir (s. 29). Harvey, coğrafi aklın oluşturulmasında, doğanın diyalektiğinin ve toplumsal-ekolojik dönüşümlerin diyalektiğini de incelemiş ve doğa, toplum ve ekolojideki kuramların diyalektik bir yaklaşıma kaydığını belirtmiştir (Harvey, 2015, s. 270-275). Lefebvre de formel mantığın tek yönlü ve eksik olduğunu belirterek biçim ve içeriğin nasıl birleştirilebileceği üzerine yoğunlaşır (Lefebvre, 2021, s. 15). Lefebvre bedendeki poliritmik ritimlerin çokluğundan ve her birinin kendine özgüllüğünden yola çıkarak ritimanaliz teorisinde çok farklı disiplinlerden (tarih, kozmoloji, tıp, klimatoloji, edebiyat, sosyoloji psikoloji vb.) bilgileri bütünleştirerek bir analiz yöntemi önermiştir (Lefebvre, 1992, s. 41). Mekânın Üretimi kitabında mekânı çok yönlü olarak incelemiş ve mekân anlayışına farklı bir boyut kazandırmıştır. Lefebvre diyalektik materyalizmin temelini zamandan mekâna kaydırmıştır (Elden, 2002, s. 811). Harvey coğrafi bilginin bilinen bilgiler olmasından yola çıkıp sorgulanmadığını belirtirken Lefebvre, gündelik hayatın bilinen bir şey olduğunu ve gündelik hayatın eleştirel analizi ile toplumun tamamını tanımlayıp tanımlayamayacağını tespit etmeye çalışır. Bu sorunun kavramsal teorileşme ile çözülebileceğine inanarak ritimanaliz teorisini önermiştir (Lefebvre, 2015, s. 3-17).

Harvey, coğrafi aklın oluşturulması yolunda, coğrafyanın doğasına dair birçok bakış açısı ve birçok felsefe olduğunu ancak bunların nasıl sentezleneceğini araştırmak amacıyla olmadığını belirtmiştir (Harvey, 1969, s. 4). Daha sonra coğrafi aklın oluşturulmasına dair araştırmalarında, coğrafyanın temel kavramlarının nasıl anlaşılması ve bir araya getirilmesi gerektiği üzerine yoğunlaşmıştır. Ritimanaliz teorisi bu kavramların işleyişindeki poliritmik, öritmik ve aritmik birlikteliğin açıklanmasında bir yöntem olarak sunulmuştur. Lefebvre, bir analiz yöntemi olarak önerdiği ritimanaliz teorisini başta coğrafya olmak üzere tüm disiplinler için önermiştir. Ritimler üzerine odaklansa da ritimanaliz teorisinin sadece ritimlerle ilgili olmadığını, parçacıklardan galaksilere kadar tüm ritimlerin analizinin disiplinler ötesi olduğunu belirtir. Bu analiz soyut ve somutu birbirinden mümkün olduğunca az ayırır (Lefebvre, 1992, s. 111). Bir bütünün parçaları arasındaki ilişkiyi ritimlerle açıklayan Lefebvre, çerçevesini çizdiği ritimanaliz teorisinin bir bilim olarak geliştirilmesini sonraki çalışmalara bırakmıştır.

5. Kaynakça/References

- Bozkır, D. & Karabağ, S. (2023). Liberalizmin coğrafi akıl perspektifinde kozmopolitlik ve özgürlüğün sınır problemi, *Heterotopic View*, 1(2), 7-17. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10413214>
- Chen, Y. (2016). *Practising rhythmanalysis: Theories and methodologies*. Rowman & Littlefield.
- Brown, N., & Morgan, C. (2021). Rhythmanalysis as a method to account for time in qualitative research. In B. C. Clift, J. Gore, S. Gustafsson, S. Bekker, I. C. Batlle & J. Hatchard (Eds.), *Temporality in qualitative inquiry* (pp. 111-126). Routledge.
- Topraklı, K. C. (2021). Sonuç odaklı eğitimin gençlere yansıması. S. Kayaarslan (Ed.), *Gençlik ve eğitim çerçevesinde güncel araştırmalar içinde* (s. 209-239). İksad Yayınevi.
- Dinç, H., & Argan, M. (2024). Ritimanaliz bağlamında park ziyaret deneyimleri: Bir netnografi çalışması. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 35(2), 50-69. <https://doi.org/10.17123/atad.1529278>
- Edensor, T. (2014). Rhythm and arrhythmia. Adey, P., Bissel, D., Hannan, K., Merriman & P., Sheller, Mimi (Eds.). *The Routledge Handbook of Mobilities*
- Edensor, T (Eds.). (2010). *Geographies of rhythm nature, place, mobilities and bodies*. Routledge. <https://www.routledge.com/Geographies-of-Rhythm-Nature-Place-Mobilities-and-Bodies/Edensor/p/book/9781138274549> sayfasından erişilmiştir.
- Elden, S. (2004). Rhythmanalysis: An introduction. H. Lefebvre (Ed.), In *Rhythmanalysis: Space, time and everyday life* (pp. vii-xv). Continuum.
- Elden, S. (2002). Politics, philosophy, geography: Henri Lefebvre in recent anglo-American scholarship. *Antipode*, 33(5), 809-825. <https://www.researchgate.net/publication/229774332> sayfasından erişilmiştir.
- Gümüş, İ., & Yılmaz, E. (2020). Rhythmanalysis as a method of analyzing everyday life spaces: The case of Kıbrıs Şehitleri Street in İzmir. *Online Journal of Art and Design*, 8(3), 229-250.
- Harvey, D. (1969). *Explanation in geography*. Edward Arnold.
- Harvey, D. (1974). What kind of geography for what kind of public policy? *Transactions of the Institute of British Geographers*, 63, 18-24. <https://doi.org/10.2307/621527>
- Harvey, D. (1990). Between space and time: Reflections on the geographical imagination. *Annals of the Association of American JSTOR*, 80(3), 418- 434. <https://www.scribd.com/document/479947929/ESPACIO-HARVEY-David-Between-Space-and-Time-Reflections-on-the-Geographical-Imagination> adresinden erişilmiştir.
- Harvey, D. (2015). *Kozmopolitlik ve özgürlük coğrafyaları* (Z. C. Başeren, Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Harvey, D. (2000). Reinventing geography. *New Left Review*, 4, 75.
- Karabağ, S. (2006). *Mekânın siyasallaşması*. Gazi Kitapevi
- Lacoste, Y. (2020). *Coğrafya her şeyden önce savaş yapmaya yarar* (S. Sezer, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Lefebvre, H. (1992). *Ritimanaliz, mekân, zaman ve gündelik hayat* (A. L. Batur, Çev.). Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2012). *Gündelik hayatın eleştirisi-1* (I. Ergüden, Çev.). Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2015). *Gündelik hayatın eleştirisi-III moderniteden modernizme* (I. Ergüden, Çev.). Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2020). *Mekânın üretimi* (I. Ergüden, Çev.). Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2021). *Diyalektik materyalizm* (B. Yıldırım, Çev.). Sel Yayıncılık.

- Nash, L. (2018). Performing place: A rhythmanalysis of the city of London. *Sage Journals*, 41(3). <https://doi.org/10.1177/0170840618789161>
- Pattison, W. D. (1964). The four traditions of geography. *Journal of Geography*, 63(5), 211–216. doi.org/10.1080/00221346408985265
- Sarup, M. (2004). *Post-yapısalcılık ve postmodernizm* (A. Güçlü, Çev.). Bilim ve Sanat Yayınları.
- Shields, R. (1999). *Lefebvre, love & struggle, spatial dialectics*. Routledge.
- Söylemez, E. & Koramaz, T. E. (2024). Rhythmanalysis theory as a dialectical method in urban geography. *European Journal of Geography*, 15(4), 293-304. <https://doi.org/10.48088/ejg.e.soy.15.4.293.304>.
- Stavrides, S. (2021). *Kentsel heterotopya, özgürleşme mekânı olarak eşikler kentine doğru* (A. Karatay, Çev.). Sel Yayıncılık.